

AHMET SÖYLEMEZOĞLU

KÜRESEL EKONOMİ DÜZENİ

Kurumlar ve Kurallar

Remzi Kitabevi

Ahmet Söylemezoğlu Ph.D., meslek yaşamı boyunca çeşitli ulusal ve uluslararası kurumlarda görev yaptı. Savunma Sanayii Müsteşarlığı'nın kurucu kadrosunda yer aldı ve kurumun ekonomik konulardan sorumlu ilk Müsteřar yardımcısı oldu. Sümerbank Holding Genel Müdürlüğü ve Yönetim Kurulu Başkanlığı, Eximbank Yönetim Kurulu üyeliği, Bařbakan ve Cumhurbaşkanı danışmanlığı yaptı.

1994-2007 yılları arasında Dünya Bankası'nda çalıştı. State University of New York (SUNY) ve Bilkent Üniversitesi'nde akademik görevlerde bulunan Dr. Söylemezoğlu halen Boğaziçi Üniversitesi Ekonomi Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görevini sürdürmektedir.

Ödülleri:

PI Gamma Mu International Honor Society in Social Sciences ömür boyu üyeliđi (*lifetime member*).

Sigma Xi Scientific Research Society Columbia University Chapter tam üyeliđi (*full member*).

AHMET SÖYLEMEZOĞLU

KÜRESEL
EKONOMİ
DÜZENİ

Kurumlar ve Kurallar

Remzi Kitabevi

KÜRESEL EKONOMİ DÜZENİ / Ahmet Söylemezoğlu

© Remzi Kitabevi, 2020

Her hakkı saklıdır.

Bu yapıtın aynen ya da özet olarak
hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin
yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

Yayına hazırlayan: Nesrin Arslan
kapak resmi: *imaginima* / *iStock*
Kapak tasarımı: Ömer Erduran

ISBN 978-975-14-1981-1

BİRİNCİ BASIM: Kasım 2020

Kitabın basımı 2000 adet yapılmıştır.

Remzi Kitabevi A.Ş., Akmerkez E3-14, 34337 Etiler-İstanbul
Sertifika No: 10705

Tel (212) 282 2080 Faks (212) 282 2090
www.remzi.com.tr post@remzi.com.tr

Baskı ve cilt: Seçil Ofset, 100. Yıl Mah. Matbaacılar Sitesi
4. Cad. No: 77 Bağcılar-İstanbul
Sertifika No: 44903 / Tel (212) 629 0615

Doktora öğrenciliğim sırasında ve
profesyonel kariyerimin şekillenmesinde
bana büyük katkıları olan **Ataman Aksoy**'a
teşekkürlerimle...

Sunuş

Bu kitap Boğaziçi Üniversitesi Ekonomi Bölümü'nde verdiğim Uluslararası Ekonomi ve Finans Kurumları (International Economic and Financial Institutions) dersinin notlarından derlenerek hazırlanmıştır. Genelde son sınıf lisans öğrencilerinin aldığı bu dersin gayesi öğrencilere uluslararası ekonomik düzenin kurumsal alt yapısı hakkında temel bilgiler kazandırmaktır. Uluslararası ticaret, finans ve para sistemini düzenleyen ve ülkelerin ekonomi politikalarına yön veren tüm kurumlar bu dersin kapsamındadır.

Kitap temel kaynak olmanın yanı sıra okurun günlük ve profesyonel yaşamlarında karşılarına çıkabilecek bilgileri daha iyi anlayıp yorumlamalarına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Bunun için kitabın kapsamını, derste olduğu gibi, geniş tutarak bütüncül bir perspektif sunmaya çalıştım.

Kitabın bir başka gayesi de uluslararası ekonomi ve finans konularında “okuryazarlığı” artırmaktır. Bu amaçla uluslararası ekonomi ve finans kurumlarının ne oldukları kadar niye kurulduklarını ve zamanla neden ve ne gibi değişikliklere uğradıklarını anlatmaya özel önem verdim.

Kitapta bahsi geçen konuları anlatırken sık sık uluslararası kabul görmüş terimleri ve tanımlamaları kullanmak zorunluluğu hasıl olmuştur. Okuyucunun dilerse yabancı kaynaklardan istifade edebileceği düşüncesi ve konunun kendine özgün uluslararası “dilinin” kazanılmasına yardım amacı ile azami ölçüde İngilizce terimlere Türkçe karşılıklarıyla yer verdim. Ayrıca, dipnotlarla teknik konulara ilgi duyan okuyucuları bilgilendirmeye ve yönlendirmeye gayret ettim. Böylece, kitabın hem daha teknik

derinlik arayan okuyuculara hem de ekonomik konulara ilgi duyan farklı eğitim süreçlerinden geçmiş geniş bir kitleye ulaşmasını sağlamaya çalıştım.

Kitapta anlatılan kurumların hemen hepsi ile profesyonel yaşantım boyunca bir şekilde doğrudan ya da dolaylı ilişkiler içerisinde oldum. Dolayısı ile tüm bu kurumlar hakkında şahsi birtakım görüşlerim ve yargıları kaçınılmaz bir şekilde oluştu. Fakat, kitabın temel kaynak olmasını amaçladığım için bunlara yer vermemeye özen gösterdim. Ayrıca, muhtelif konuların ele alınış şeklinde öğrencilerimin katkısı büyüktür.

Bu vesile ile Prof. Dr. Gökhan Özertan, Prof. Dr. Levent Yıldırım ve Boğaziçi Üniversitesi Ekonomi Bölümü'ndeki arkadaşlarıma ve öğrencilerime teşekkür ediyorum. Kitabı yazmamı teşvik eden Dr. Mahfi Eğilmez ve Doç. Dr. Reha Yolalan'a da ayrıca teşekkür etmek isterim. Remzi Kitabevi'nden Ömer Erduran'a ve kitabı yayıma hazırlayan Nesrin Arslan'a gösterdikleri titizlik için teşekkür eder, hata ve noksanların bana ait olduğunu belirtirim.

Bu kitap, birçok açıdan uzun bir kariyerin ürünüdür. Bu kariyeri mümkün kılan ve anlam kazandıran eşim Mihin ve oğullarım Ali Can ve Buğra'ya ne kadar teşekkür etsem azdır. Haklarını hiç ödeyemeyeceğim anne ve babamın hatıralarını özlemle yad ediyorum.

Ahmet Söylemezoğlu
İstanbul, Ekim 2020

İçindekiler

<i>Sunuş</i>	7
<i>Giriş</i>	17
ULUSLARARASI EKONOMİK DÜZENİN TARİHSEL KÖKLERİ VE TEMEL KURUMLAR, 23	
1. Uluslararası Ekonomik Düzenin Tarihsel Kökleri	25
İki Savaş Arası Dünya	25
Alman Savaş Tazminatları	27
Büyük Buhran (Great Depression).....	31
İkinci Dünya Savaşı ve Bretton Woods Konferansı'na Giden Yol.....	33
Bretton Woods Konferansı	37
Bretton Woods Konferansı'nın Sonuçları	43
2. Uluslararası Para Fonu (IMF)	47
Bretton Woods Öncesi Para Sistemleri	48
Bretton Woods Para Sistemi ve IMF	50
Altın Standardının Çöküşü ve IMF'nin Değişen Rolü.....	52
IMF'nin Kurumsal Yapısı ve Kota Sistemi.....	56
Kotaların Hesaplanması	57
SDR – Özel Çekme Hakları (Special Drawing Rights)	59
Ülke Kotaları	60
IMF'nin Yönetim Birimleri.....	64
IMF'nin İç Organizasyonu	67
IMF'nin Gözetim Görevi.....	69
IMF'nin Mali Destek Araçları	72
IMF ve Türkiye	78
Eleştiriler ve Geleceğe Yönelik Düşünceler	85
3. Dünya Bankası – World Bank Group	90
Dünya Bankası'nın Kuruluşu.....	92
Dünya Bankası'nın Değişen Rolü	94
Dünya Bankası Kurumları.....	100
Uluslararası Yeniden İnşa ve Kalkınma Bankası (IBRD).....	101

Uluslararası Finans Kurumu (IFC)	103
Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA)	106
Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (MIGA)	109
Uluslararası Yatırım İhtilaflarını Çözme Merkezi (ICSID)	110
Dünya Bankası Yönetimi.....	112
Dünya Bankası'nın İç Organizasyonu	115
Dünya Bankası'nın Faaliyetleri	118
IBRD/IDA Kredi Araçları	118
IBRD/IDA Kredileri Vade, Faiz ve Komisyon Seviyeleri.....	120
Dünya Bankası ve Türkiye.....	124
Tartışmalar ve İleriye Dönük Düşünceler.....	126
4. İktisadi İş Birliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)	133
OECD'nin Tarihi Kökleri	133
OECD'nin Evrimi ve Faaliyetleri	138
OECD'nin Organizasyonu	143
ULUSLARARASI TİCARETİN DÜZENLENMESİ, 147	
5. Ticaretin Tarihsel Gelişimi ve Gündemi.....	149
İdeal Ticaret Rejiminden Beklenenler	155
6. General Agreements on Trade and Tariffs (GATT) ve	
Dünya Ticaret Örgütü'ne Varan Süreç	161
GATT Müzakereleri.....	164
7. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) –	
World Trade Organization (WTO)	169
DTÖ İhtilaf Çözüm Mekanizması	172
DTÖ'nün Yönetim ve Organizasyonu.....	177
Doha Görüşmeleri Gündemi	182
Doha Görüşmeleri Sonuçları	185
8. Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı	
(UNCTAD).....	187
Kuruluşu.....	187
Organizasyon Yapısı.....	189
Faaliyetleri	189
9. Uluslararası Ticaret Merkezi (ITC).....	194
Kuruluşu.....	194
Faaliyetleri	195
Organizasyonu	195

ULUSLARARASI FİNANS SİSTEMİNİN DÜZENLENMESİ VE
DÜZENLEYİCİ KURUMLAR, 197

10. Finans Sisteminin Düzenlenmesi ve Denetlenmesi	199
Finans Sistemini Farklı Kılan Unsurlar	199
Neden Düzenleme Gerekir?	202
Finans Sisteminin Düzenlenmesi ve Denetlenmesi İçin Standart Koyan Kurumlar	206
11. Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS)	208
BIS'in Evrimi	209
BIS'de Konuşlandırılmış Komite ve Birlikler	212
BIS'in Organizasyonu	215
12. Basel Bankacılık Denetleme Komitesi (BCBS)	216
BCBS'in Kuruluşu ve Evrimi	217
Basel I	219
Basel II	220
Basel III	225
Basel Bankacılık Düzenleme ve Denetlemeye İlişkin Temel İlkeler (BCP)	227
BCBS'in Organizasyonu	231
13. Uluslararası Sigorta Denetçileri Birliği (IAIS)	234
IAIS'in Kuruluşu ve Organizasyonu	235
IAIS Ana İlkeleri	238
14. Uluslararası Sermaye Piyasa Kurulları Birliği (IOSCO)	244
IOSCO Ana İlkeleri	245
IOSCO'nun Organizasyonu	247
15. Uluslararası Mali Raporlama Standartları (IFRS)	249
IFRS'nin Kuruluşu ve Organizasyonu	251
Standartlar	254
16. Finansal İstikrar Komitesi (FSB)	257
FSB'nin Hedefleri	259
17. Mali Eylem Görev Gücü (FATF)	261
FATF'nin Kuruluşu ve Organizasyonu	262
FATF Metot ve İlkeleri	267
FATF Uygulama Denetim ve Diğer Faaliyetleri	269

BÖLGESEL EKONOMİK BÜTÜNLEŞME VE BÖLGESEL
ÖRGÜTLER, 273

18. Bölgesel İktisadi Kurumlar	275
Bölgesel İttifak Tipleri ve Ekonomik Bütünleşme Süreci	276
19. Avrupa Birliği (AB)	283
AB'nin Tarihsel Kökleri ve Evrimi	284
Avrupa Para Birliği	288
Avrupa Merkez Bankası	290
Avrupa Finans Sistemi Düzenleme ve Denetim Kurumları	293
Avrupa Birliği'nin Organizasyonu	298
Avrupa Birliği ve Üye Ülkeler Arasında Yetki Paylaşımı	303
Avrupa Birliği'nin Gündemi	305
Avrupa Birliği Türkiye İlişkileri	310
20. Avrasya Bölge Örgütleri	315
Bağımsız Devletler Topluluğu	317
Avrasya Ekonomik Birliği	319
Karadeniz Ekonomik İş Birliği Örgütü (KEİ)	320
21. Asya Bölge Örgütleri	323
ASEAN: Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği	324
APEC: Asya-Pasifik İş Birliği Forumu	325
22. Afrika Bölge Örgütleri	328
Güney Afrika Bölge Örgütleri	330
Batı ve Orta Afrika Para Birlikleri	333
Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Birliği (ECOWAS)	336
Doğu Afrika Bölge Örgütleri	339
Diğer Afrika Örgütleri	340
23. Amerika Bölge Örgütleri	344
Güney Ortak Pazarı (MERCOSUR)	344
NAFTA ve USMCA (ABD, Kanada ve Meksika Serbest Ticaret Bölgesi)	346
24. Bölgesel Kalkınma Bankaları	349
Bölgesel Kalkınma Bankalarının Kurumsal Yapıları ve İş Modelleri	350
Avrupa Yeniden İnşa ve Kalkınma Bankası (EBRD)	352
Avrupa Yatırım Bankası (EIB)	357
Asya Kalkınma Bankası (ADB)	361
Afrika Kalkınma Bankası (AfDB)	364

Amerika Kalkınma Bankası (IDB)	368
İslam Kalkınma Bankası (IsDB)	370
Karadeniz Ticaret ve Kalkınma Bankası (BSTDB)	373
<i>Kaynakça</i>	377

Tablo dizini

Tablo 1. Birinci Dünya Savaşı Askeri Kayıplar	26
Tablo 2. Birinci Dünya Savaşı Öncesi ve Sonrası	29
Tablo 3. İkinci Dünya Savaşı İnsani Kayıplar	34
Tablo 4. İkinci Dünya Savaşı Ekonomik Maliyet	35
Tablo 5. SDR Sepeti.....	60
Tablo 6. IMF Kota ve Oy Hakları	61
Tablo 7. IMF Yönetim Sistemi	65
Tablo 8. Türkiye'nin Bulunduğu IMF Temsil Grubu.....	66
Tablo 9. IMF İç Organizasyon Birimleri.....	68
Tablo 10. IMF Araçları.....	74
Tablo 11. Stand By Anlaşması Genel Şartları.....	76
Tablo 12. Türkiye'nin IMF ile Yaptığı Stand By Anlaşmaları	79
Tablo 13. 2005 Yılında Yapılan SBA'nın Özet Şartları	82
Tablo 14. Türkiye'nin Enflasyon Hedefi Şartından IMF'nin Vazgeçmesi Talebi	83
Tablo 15. Dünya Bankası Grubu Kurumları	91
Tablo 16. Dünya Bankası Grubu Finansal Faaliyet Özeti.....	92
Tablo 17. Dünya Bankası'nın Evrimi	99
Tablo 18. IBRD Kredileri Sektörel Dağılımı	102
Tablo 19. IBRD Kredileri Bölgesel Dağılımı	102
Tablo 20. IFC Yatırımları Coğrafi ve Sektörel Dağılımı	105
Tablo 21. IDA Kredilerinin Coğrafi Dağılımı.....	108
Tablo 22. Dünya Bankası'nın En Büyük Altı Hissedarı ve Oy Oranları	113
Tablo 23. Türkiye'nin Dünya Bankası'nda Dahil Olduğu Hissedarlar Grubu	114

Tablo 24. IBRD/IDA İşlevsel Birimleri.....	116
Tablo 25. IDA Kredisi Geri Ödeme Şartları.....	121
Tablo 26. IBRD Fixed Spread Kredisi A Grubu Ülkeleri.....	122
Tablo 27. IBRD Fixed Spread Kredisi C Grubu Ülkeleri Faiz Oranları	122
Tablo 28. IBRD Değişken Faizli IBRD Esnek Kredileri	123
Tablo 29. Türkiye'nin Son On Yılda Kullandığı Dünya Bankası Kredileri	124
Tablo 30. Marshall Planı Yardımlarının Ülkelere Göre Dağılımı	137
Tablo 31. 2018 PISA Sonuçları	140
Tablo 32. PIAAC Sonuçları.....	141
Tablo 33. OECD Organizasyon	145
Tablo 34. OECD Bütçe Katkı Payları.....	146
Tablo 35. Uluslararası Ticarete Sık Kullanılan Terimler	153
Tablo 36. GATT Çerçevesinde Yapılan Ticaret Görüşmeleri	165
Tablo 37. DTÖ'de Dava Süreci.....	173
Tablo 38. DTÖ'de Türkiye Lehine ve Aleyhine Açılan Davalar	174
Tablo 39. DTÖ'de ABD Lehine ve Aleyhine Açılan Davalar.....	174
Tablo 40. Türkiye'nin DTÖ'de Görülen Davalarından Örnekler	175
Tablo 41. DTÖ'nün Yönetim ve Organizasyon Şeması	178
Tablo 42. Finans Sistemi.....	200
Tablo 43. BCBS Organizasyonu	233
Tablo 44. FATF Organizasyon Şeması.....	266
Tablo 45. 2019 Türkiye FATF Ortak Değerlendirme Kısmi Özet	271
Tablo 46. Bölgesel Ekonomik Bütünleşme Süreci	277
Tablo 47. Avrupa Birliği Tarihinde Önemli Gelişmeler	296
Tablo 48. AB Üye Ülkeleri (Giriş Tarihine Göre).....	297
Tablo 49. Avrupa Birliği'nin Organizasyonu	299
Tablo 50. Türkiye-AB İlişkilerinde Önemli Dönüm Noktaları	309
Tablo 51. Afrika'daki Bölgesel Örgütlerin Bazılarının Coğrafi Konumları.....	329
Tablo 52. Kalkınma Bankaları Kurumsal Yönetim Modeli	351
Tablo 53. Kalkınma Bankaları İş Modeli	352
Tablo 54. EBRD'de En Yüksek Hisseler ve Türkiye	355

Tablo 55. EBRD Operasyonları Özeti	356
Tablo 56. EBRD Kaynaklarının 2019 Yılında Bölgesel Dağılımı.....	356
Tablo 57. EBRD Türkiye Portföy Özeti.....	357
Tablo 58. EIB Hisse Dağılımı (en yüksek altı ülke)	359
Tablo 59. EIB Kredilerinin Bölgesel Dağılımı (1958-2020)	359
Tablo 60. EIB Kredilerinin Sektör Dağılımı (1958-2020)	360
Tablo 61. ADB'nin En Büyük Beş Hissedarı.....	362
Tablo 62. ADB'den En Fazla Kaynak Kullanan Ülkeler	363
Tablo 63. ADB'den Türk Firmalara Aktarılan Kaynak	363
Tablo 64. AfDB'de En Yüksek Oya Sahip 20 Ülke.....	365
Tablo 65. AfDB Portföyünün Sektörel Dağılımı.....	366
Tablo 66. AfDB Kredi Portföyünün Ülkelere Göre Dağılımı.....	367
Tablo 67. IDB'de En Büyük Hisseye Sahip Üyeler	369
Tablo 68. IDB Onaylanan Krediler (2015-2019)	369
Tablo 69. IDB'den En Fazla Kredi Kullanan Ülkeler.....	370
Tablo 70. IsDB'nin En Büyük 10 Hissedarı	371
Tablo 72. IsDB Fonlarının Bölgelere Göre Dağılımı	371
Tablo 71. IsDB Fonlarının Sektörlere Göre Dağılımı.....	371
Tablo 73. IsDB'den En Fazla Kaynak Kullanan Ülkeler (Kümülatif)	372
Tablo 74. BSTDB Üye Ülkelerin Hisse Oranları.....	373
Tablo 75. BSTDB Kredilerinin Ülkelere Göre Dağılımı (Kümülatif, 2020 Haziran)	374
Tablo 76. BSTDB Kredilerinin Sektörlere Göre Dağılımı (Kümülatif, 2020 Haziran).....	375
Tablo 77. BSTDB Kredi Tipleri (Kümülatif, 2020 Haziran)	375

Giriş

Yılda 26,5 trilyon dolarlık mal ve hizmet ticaretinin yapıldığı, sadece uluslararası banka havale sistemi SWIFT üzerinden günde 5 trilyon dolardan fazla paranın el değiştirdiği bir dünyada yaşıyoruz. Bütün bu faaliyetlerin arkasında onları mümkün kılan geniş bir uluslararası kurumsal yapı var. Bu yapı tüm ticari ve finansal işlemlerde geçerli olan kuralları ve prensipleri koyuyor. Koyduğu kuralların uygulanmasını sağlamak için küresel ekonomik faaliyetleri yakından izliyor. Kural dışına çıkanların cezalandırılması ve hatta küresel sistem dışına itilmesi için birtakım mekanizmaları harekete geçiriyor.

Tüm bunları yaparken küresel ekonomik faaliyetlerin aksamadan ve büyüyerek devam etmesini amaçlıyor. Bir anlamda bu kurumsal yapı küresel ekonomik düzeni kuran ve kollayan yapıdır. Kitabımızın amacı da bu yapıyı oluşturan başlıca kurumların varoluş sebepleri, işlevleri, faaliyetleri, yönetimleri hakkında temel bilgileri içeren bir kaynak olmaktır. Ayrıca Türkiye'nin bu kurumlar ile ilişkileri mümkün olduğunca tarihi bir perspektif içinde değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Uluslararası kurum ve kuralları göz ardı ederek dış ticaret yapmak, yabancı finans kurumları ile ilişkiye girmek imkânsızdır. Bu bakımdan, ülkelerin dış ekonomik ilişkileri arttıkça ve küresel ekonomik sistemle bütünleştikçe uluslararası kurum ve kurallar milli ekonomilerin tanziminde en önemli unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Nitekim, küresel ekonomik sistemin kurumları ve kuralları hemen hemen tüm ülkelerin gündeminde önemli yer tutmaktadır. Örneğin, ödemeler dengesinde kronik problem-

Yılda 26,5 trilyon dolarlık mal ve hizmet ticaretinin yapıldığı, günde sadece uluslararası banka havale sistemi SWIFT üzerinden 5 trilyon doların el değiştirdiği küresel bir ekonomi düzeni içindeyiz. Bu düzeni destekleyen, kurallarını belirleyen, bunları uygulamayanları cezalandıran, hatta gerekirse küresel sistem dışına çıkararak geniş bir kurumsal ağ var.

Küresel ekonomik düzeni kuran ve kollayan bu yapıda hangi kurumlar yer alıyor? Bunlar nasıl ve kimler tarafından kuruldu? Zaman içerisinde neden ve ne gibi değişikliklere uğradılar? Bu kurumlar kimler tarafından, nasıl yönetiliyorlar? Koydukları kuralları göz ardı etmek ne kadar mümkün? Türkiye bu kurumlara ne zaman ve nasıl katıldı, ilişkileri nasıl gelişti ve yönetimlerinde ne kadar söz sahibi?

Bu kitap tüm bu sorulara cevap vermek için hazırlandı.

www.remzi.com.tr

ISBN 978-975-14-1981-1

9 789751 419811